

IV. CRONICĂ

PROF. PETRE P. PANAITESCU

— Cu prilejul împlinirii a 65 de ani —

La 13 martie 1965 a împlinit 65 de ani cunoscutul istoric și slavist român Petre P. Panaitescu, autor a peste 150 de lucrări privind istoria politică, socială, economică și culturală a poporului nostru și relațiile lui cu popoarele slave; colaborator cu un aport considerabil la tratatele *Istoria României și Istoria literaturii române*, vol. I; editor neobosit de cronici și documente; autorul celui dintâi catalog științific de manuscrise slave din România.

P. P. Panaitescu s-a născut la Iași, la 13 martie 1900. A urmat cursurile școlii elementare și medii la București și Iași. În 1917, ca elev în ultima clasă, publică în « Revista Istorică » a lui Nicolae Iorga întâia sa contribuție științifică. Se înscrie în 1918 la Facultatea de litere din București, secția istorică, unde are ca profesori pe Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Dimitre Onciul și Demostene Russo. Paralel, audiază cu regularitate cursurile lui Ovid Densusianu. În 1919, când s-au început efectiv cursurile întîiului an școlar postbelic, Ioan Bogdan, suferind, n-a mai apărut la catedră, iar moartea lui prematură la 1 iunie 1919 a lipsit istoriografia românească de singurul cunoscător specializat al istoriei politice și culturale a popoarelor slave. Catedra ilustrată de el cu atîta strălucire a intrat ulterior într-o lungă eclipsă.

Tînărului cercetător, care începuse să publice încă de pe băncile școlii și dobîndise singur întinse cunoștințe de limbi slave, i-a fost încredințată misiunea grea de a continua opera marelui dispărut. În 1923 și 1924, după absolvirea facultății (1922), este trimis ca lector de limba română la Universitatea din Cracovia, pentru a-și lărgi cunoștințele de slavistică și a face cercetări cu privire la relațiile româno-polone, româno-ucrainene și româno-ruse. Aici cercetează arhivele, studiază manuscrisele *Cronicii moldo-polone* și ale scrierilor lui Miron Costin în limba polonă, și pregătește teza de doctorat despre *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*. Publică în « Przegląd współczesny » din Cracovia două articole informative despre viața culturală din România: *Literatura română după război și Țăranul în viața socială și artistică a României*. Un studiu despre *Planurile lui Ioan Cămpineanu pentru unitatea națională a românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, publicat la Cluj în 1924, abordează pentru prima oară o temă asupra căreia istoricul va reveni de multe ori cu noi contribuții: relațiile politice româno-polone în epoca modernă.

În toamna anului 1924 P. P. Panaitescu este trimis la Paris, la « Școala Română din Franța », întemeiată de N. Iorga la Fontenay aux Roses, unde va sta pînă în 1926, spre a face cunoștință cu metodele de lucru ale istoriografiei și slavisticii occidentale. Între timp, în octombrie 1925 obține titlul de doctor în litere (istorie) și tot în acest an apar primele două monografii importante cu privire la relațiile româno-polone și româno-ruse: *Influența polonă* . . . și *Nicolae Spătarul Milescu*, ultima în « *Mélanges de l'École Roumaine en France* ». În aceeași publicație se tipărește, în anul următor, amplul studiu despre *Influența lui Petru Movilă, arhiepiscop de Kiev în Principatele Române*. În sfîrșit, un articol din « *Revue des études slaves* » despre *Principele Dimitrie Cantemir și mișcarea intelectuală rusă sub Petru cel Mare* formulează cîteva idei de bază cu privire la influența culturală rusă asupra marelui cărturar român și în legătură cu rolul activ jucat de Cantemir în viața politică și intelectuală a Rusiei din epoca lui Petru I. Era un punct de vedere nou, care-și va găsi o dezvoltare și o argumentare completă peste trei decenii, într-o amplă monografie.

Aceste studii, care fixau direcțiile principale pe care se va dezvolta opera sa de cercetător al relațiilor româno-slave, consacră în tînărul de 26 de ani pe acela care, preluînd și continuînd tradițiile școlii lui Ioan Bogdan, le va îmbogăți cu noi orientări în istoria universală și cu simțul adînc al *proceselor* istorice și culturale, calități pe care urmărea să le transmită elevilor săi marele Nicolae Iorga.

O admirație și un interes statornic le-a manifestat față de opera și concepția cititorului istoriografiei române moderne și gînditorului democrat-revoluționar, Nicolae Bălcescu. Faptul că prima lucrare de proporții, pe care o scrie la 20 de ani, (publicată treptat în « *Convorbiri literare* », 1920—1922) este o biografie a lui Bălcescu, nu reprezintă o întîmplare. În cîteva rînduri, ca editor, autor de studii introductive sau articole de popularizare, și recenzent al ediției critice întocmite de G. Zane, P. P. Panaitescu va reveni la Bălcescu, a cărui operă și personalitate constituie una din temele preferate.

În dezvoltarea istoriografiei române dintre cele două războaie mondiale, P. P. Panaitescu se înscrie astfel ca un urmaș al lui Ioan Bogdan, cu profunde și structurale aprehensiuni față de maniera genial-romantică inaugurată de Hașdeu și continuată, în parte, de N. Iorga.

Cu Nicolae Bălcescu și Ioan Bogdan, P. P. Panaitescu a împărtășit statornic convingerea că istoria unui popor este în primul rînd istoria dezvoltării sale *interne*, a evoluției sale economice, sociale și culturale, a instituțiilor sale, a tot ceea ce susține, ca o armătură materială și morală, mai puțin vizibilă și spectaculoasă, dar decisivă, manifestările politice răsunătoare sau marile izbînzi intelectuale individuale. Resorturile adînci ale victoriilor pe cîmpul de luptă sau la masa tratativelor, ca și explicația apariției unor genii ale științei și artei, trebuie să fie căutate — ca și cauzele scăderilor sau înfrîngerilor, de altfel — în adîncimile vieții economice și sociale, în activitatea de zi cu zi a maselor anonime și în starea morală și intelectuală generală a unei epoci date. În lumina acestei concepții vor fi elaborate cele trei monografii, cu un pronunțat caracter programatic, despre *Mihai Viteazul* (1936), *Mircea cel Bătrîn* (1944) și *Dimitrie Cantemir* (1958). Și tot ea îl va îndruma către studiul timpuriu și recunoașterea valorii metodei materialist-istorice. « Materialismul istoric adoptat de istorici a adus o imensă lărgire de orizonturi, a fost un izvor bogat de explicații . . . Dar acolo unde materialismul istoric a avut o influență mai adîncă

este în istoria claselor sociale, în revelarea rolului istoric al claselor sociale în evoluția istorică », spunea în 1928 P. P. Panaitescu, în conferința *Istorie și cultură* din ciclul de prelegeri organizate de « Institutul Social Român ». În 1937, explicînd metoda care a stat la baza unor interpretări din *Mihai Viteazul*, confirma din nou convingerea că « economicul și politicul sînt nedespărțite ».

Fără ca să fi fost pe atunci un istoric marxist, P. P. Panaitescu a fost, dintre toți istoricii români afirmați între cele două războaie mondiale, cel mai aproape de materialismul dialectic și istoric prin cunoștințele, convingerile și lucrările elaborate.

Acest fapt explică aderența sa structurală la noua orientare a cercetării istorice după 23 August 1944, precum și bogata desfășurare a activității sale științifice în anii noștri, cînd își însușește adînc și aplică sistematic acea metodă și concepție ale cărei virtuți le proclamase public două decenii în urmă.

Urmînd și în aceasta pe Ioan Bogdan, P. P. Panaitescu a manifestat permanent o anumită rezervă față de sintezele premature, rezervă pornită din convingerea că, dacă nu vrea să fie o compilație sau o construcție mai mult sau mai puțin personală fie ea și genială, imaginea de ansamblu a evoluției unei societăți omenești trebuie pregătită sistematic și minuțios printr-o îndelungă și multilaterală cercetare a tuturor elementelor constitutive. Consacrîndu-se în exclusivitate cercetării istoriei poporului român și a relațiilor sale cu popoarele slave (a fost, din 1927 pînă în 1941 conferențiar și apoi profesor de istoria slavilor la Universitatea din București), P. P. Panaitescu și-a circumscris activitatea publicistică la monografii și studii asupra unor epoci, persoane sau probleme determinate, plasîndu-și însă de fiecare dată obiectul cercetării într-un cadru vast de istorie răsăriteană și universală. Refuzînd să-și publice cursurile de istorie a slavilor (rămase toate litografiate) și nefiind ispitit de sinteze în domeniul istoriei politice sau culturale naționale, a dat la iveală, în schimb, un lung șir de contribuții, multe fundamentale, a căror ignorare în elaborarea de sinteze este de neconceput. Aceste contribuții, care merg de la interpretarea nouă a vreunui pasaj de cronică sau document, nebăgat în seamă pînă atunci, pînă la ample monografii de sute de pagini, îmbrățișează întreaga noastră istorie medievală și modernă.

Ele se caracterizează printr-un efort statornic de a pătrunde, cu ajutorul unei informații totdeauna noi, la semnificațiile adînci ale datelor, la *procesele* istorice sau culturale în care ele se integrează și pe care le definesc. Adunîndu-și în 1947 cîteva din studiile tipărite între 1934—1944 și adăogîndu-le altele noi, P. P. Panaitescu intitula volumul *Interpretări românești*. O mare parte din opera sa ar putea fi subsumată acestei definiții.

O înșirare a tuturor contribuțiilor și interpretărilor noi pe care istoriografia românească le datorește lui P. P. Panaitescu ne-ar duce la citarea mai tuturor titlurilor lucrărilor sale, și de aceea i-am preferat o bibliografie pe cît posibil completă. Ne vom opri numai la cîteva, care privesc opera sa de slavist și de cercetător al vechii culturi românești.

Ca istoric slavist și istoric al culturii, P. P. Panaitescu, care a editat și cel dintîi corpus de documente slave interne ale Țării Românești, s-a preocupat statornic de cultura veche românească în limba slavonă, de relațiile politice și culturale româno-polone și româno-ruse, și, într-o anumită măsură de cele româno-sud-slave. În domeniul relațiilor româno-polone, cercetările sale, care cuprind un interval de la primele contacte între români și poloni în sec. al

XIV-lea pînă la realizarea statului român în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sînt ale unui fondator și deschizător de drumuri. Fundamentale rămîn în special cercetările asupra influenței polone în opera lui Ureche și Miron Costin. Tot atît de importante sînt studiile cu privire la relațiile culturale româno-ucrainene în sec. al XVII-lea și româno-ruse în sec. al XVII-lea—al XVIII-lea, studiate pe baza unei întinse cunoștințe a bibliografiei ruse și sovietice. În ceea ce privește cultura veche românească din sec. al X-lea—al XVI-lea, așa numita cîndva « epocă a slavonismului cultural », se poate afirma fără teamă de a exagera că nici un alt cercetător român, în afară de Ioan Bogdan, nu a depus eforturi mai stăruitoare și mai rodnice pentru cunoașterea și înțelegerea ei ca P. P. Panaitescu. Studiilor de interpretare li se adaugă cele două prețioase instrumente de lucru: reeditarea *Cronicilor slavo-române*, și a *Povestirii despre Vlad Țepeș*, publicate de Ioan Bogdan, completate cu textul slav al *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, însoțite de traducerea românească, și catalogul fondului slav al Bibliotecii Academiei R.P.R.—cel mai bogat din țară.

Ca istoric al literaturii române vechi, P. P. Panaitescu stă, prin numărul și calitatea contribuțiilor sale, alături de B. P. Hasdeu, Ioan Bogdan și N. Iorga. Aproape nu există capitol din sintezele de specialitate care să nu-i fie tributar pentru informații de bază și pentru interpretarea faptelor. Cercetările și contribuțiile sale îmbrățișează întreaga dezvoltare a culturii noastre scrise în epoca feudală: pătrunderea scrierii, a liturghiei și culturii slave în sec. X la nord de Dunăre (117); circulația manuscriselor slave în vechea cultură românească (138); istoriografia în limba slavonă din Moldova și Țara Românească (50, 131, 153); valoarea documentară și legăturile cu realitatea românească a *Povestirilor despre Vlad Țepeș* (94); *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (101, 104, 139, 156); începuturile tipografiei la români, funcția social-politică și culturală a tiparului slav (85, 86, 123, 125, 135, 146); caracterele generale, valoarea și originalitatea culturii române în limba slavonă (44, 53, 98, 130, 157); începuturile și biruința scrisului în limba română (97, 122, 143, 154); relațiile culturale româno-ucrainene în sec. al XVII-lea, opera și personalitatea lui Petru Movilă (22, 40, 84, 88, 91); epoca, personalitatea și opera lui Grigore Ureche și Miron Costin, rolul relațiilor culturale româno-polone în apariția școlii marilor cronicari moldoveni (19, 24, 28, 39, 49, 69, 136); istoriografia munteană (153, 165); Nicolae Milescu (18, 116); Dimitrie Cantemir și relațiile româno-ruse în vremea lui Petru cel Mare (23, 36, 95, 132, 137, 148, 165).

La 65 de ani, în plină putere de creație, prof. Petre P. Panaitescu este autorul unei opere care îl așează în rîndul reprezentanților de seamă ai istoriografiei românești. Slaviștii români salută într-însul pe continuatorul operei lui Ioan Bogdan, în condițiile și cu metodele științifice superioare ale vremii noastre, pe reprezentantul de prestigiu al slavisticii românești la două din congresele internaționale ale disciplinei (Praga 1929, Sofia 1963) și pe unul din membrii fondatori ai *Asociației Slaviștilor din R. P. Română*. « Romano-slavica » omagiază într-însul pe colaboratorul statornic, ale cărui studii au contribuit la ridicarea prestigiului ei.

Îi urăm savantului Petre P. Panaitescu ani mulți, sănătate și muncă rodnică în slujba științei românești.

DAN ZAMFIRESCU

BIBLIOGRAFIA ¹

1917

1. *Un act relativ la procesul Doamnei Safta a lui Gheorghe Ștefan cu Doamna Dafina a lui Eustratie Vodă Dabija*, în RI, an. III, 1917, p. 17—20.

1919

2. *Cîteva cuvinte despre Dobrogea românească*, în RI, an. V, 1919, p. 58—60.
3. *La question de la Dobrogea*, în volumul « La Dobrogea roumaine, études et documents », București, 1919, p. 104—108.

1920

4. *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, în « Conv. Lit. », an. LII, 1920, (cu titlul mai larg: « după corespondența sa inedită cu A. G. Golescu). Studiul continuă să apară în anii următori: an. LIII, 1921, LIV, 1922, (din 1921 cu titlul « Contribuții la o nouă biografie a lui N. Bălcescu ») și apoi în volum, București, 1924 (în interior 1923); 160 p.

1922

5. *Iarăși unchiul lui Ștefan cel Mare*, în RI, an. VIII, 1922, p. 45—47.
6. *Știri venețiene contemporane asupra bătăliei de la Baia*, ibidem, p. 47—50.
7. *O însemnare privitoare la relațiile bisericești ale Moldovei cu Rusia*, ibidem, p. 200—201.
8. *Însemnări din cărțile bisericii românești din Timișoara*, ibidem, p. 201—202.

1923

9. *Cel mai vechi act municipal din Moldova*, în RI, an. IX, 1923, p. 183—186.
10. *Inscripțiile religioase grecești de la Biserica Domnească din Argeș*, în BCMI, X 16, 1923, p. 161—170.
11. *Literatura rumunska po wojnie* în « Przegląd współczesny », Cracovia, II, 1923, p. 130—135.

1924

12. *Chłop w zyciu społecznem i artystycznym Rumunji* în « Przegląd współczesny » (Cracovia) III, 1924, p. 169—178.
13. *Un manuscris al « Efimeridelor » lui Constantin Caragea Banul Extras din « Buletinul Comisiei Istorice a României »*, vol. 3 din 1924, București, 1924; 220 p.

¹ Lucrările sînt grupate cronologic dar fără ca în cuprinsul aceluiași an să se respecte o succesiune strictă, de multe ori greu de stabilit. Conferințele sînt repartizate anului cînd au fost susținute public și nu anului tipăririi. Pentru înlesnirea cercetărilor am semnalat, ori de cîte ori a fost cazul, existența *extraselor* din articolele publicate inițial în periodice sau volume colective. S-a păstrat totdeauna drept criteriu de cronologie anul de apariție al *periodicului* și nu al *extrasului*. D. Z.

14. **Planurile lui Ioan Cimpineanu pentru unitatea națională a românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă**, Extras din « Anuarul Institutului de istorie națională » IV, 1924 ; Cluj, « Ardealul », institut de arte grafice, 1924 ; 44 p.
15. *O stampă reprezentând o solie a lui Alexandru Lăpușneanu*, în BCMI, an. XVII, 1924, p. 76—78.
16. *Din relațiile Principatelor române cu rușii la sfârșitul veacului al XVII-lea*, în « Revista Societății istorico-arheologice din Chișinău » XV, 1924, p. 53—61.
17. *Sfârșitul lui Iancu Vodă Sasul*, în RI, an. X, 1924, p. 169—178.

1925

18. **Nicolas Spathar Milescu (1636—1708)**, Extrait des « Mélanges de l'École Roumaine en France », 1925, I-re partie, Paris, Gamber, (1925) ; 145 p.
19. **Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin**, Memorii, t. IV, Nr. 4, București, Cultura națională, 1925 ; 226 p.
20. *Originile tipografiei în Ucraina* în « Revista Arhivelor », I, 1925, p. 417—418.
21. *O descriere franceză necunoscută a serbării paștilor în Principatele române la sfârșitul sec. al XVII-lea*, în « Revista Arhivelor », I, 1925, p. 291—292.

1926

22. **L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines**. Extrait des « Mélanges de l'École Roumaine en France » V, 1926 ; Paris, Gamber, 1926 ; 95 p.
23. **Le prince Démetre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand**, în « Revue des études slaves », tome VI, 1926, fasc. 3—4, p. 245—262.
24. *Cu privire la data scrierii Chronika ziem moldawskich y multanskich de Miron Costin*, în RI, an. XII, 1926, p. 9—12.
25. *Despre Nichifor Dascălul și legăturile lui cu noi*, *ibid.*, p. 83.

1927

26. **Ioan Bogdan și studiile de istorie slavă la români**, Extras din Bul. Com. Istorice a României, VII, 1928, Vălenii de Munte, 1928 ; 32 p. (lecția de deschidere a cursului de istoria slavilor răsăriteni la 1 ian. 1927).
27. *Sfârșitul lui Constantin Șerban Cîrnul*, în RI, an. XIII, 1927, p. 55—61.
28. *Știri noi despre Miron Costin și familia lui*, Extras din « Omagiu lui I. Bianu » București, Cultura națională, 1927 ; 8 p.
29. *Contribution à la bibliographie des voyageurs occidentaux en Roumanie*, în « Mélanges d'histoire générale » Cluj, I, 1927, p. 147—150.
30. *Quelques notes sur les relations littéraires polono-roumaines a l'époque contemporaine*, *ibidem*, p. 150—156.

1928

31. **Nicolae Bălcescu. Patru studii istorice: Mersul revoluției în istoria românilor ; Miron Costin, istoricul Moldovei ; Comentarii asupra bătăliei de la Cosovo ; Despre starea socială a muncitorilor plugari**. Editate și însoțite de o schiță biografică și bibliografică de P. P. Panaitescu, București, Cartea Românească, 1928, 62 p.
32. *Nicolae Bălcescu și istoriografia română*, în « Scrisul românesc » Craiova, I, 1928, p. 35—39.
33. **Istorie și cultură**, Conferință ținută în 1928, publicată în volumul « Politica culturii. 30 prelegeri publice și comunicări organizate de Institutul Social Român (noiembrie 1927 — iunie 1928) », București (1931), p. 93—99.
34. *Jourij (Jourg) Koriatovič, prince lithuanien et la Moldavie*, în „Юбилейный Збірник за пошану академика М. С. Грушевського“ I, Kiev, 1928, p. 462—465.
35. *O statistică a Dobrogei din 1849*, în « Graiul românesc » II, 1928, p. 82—86.
36. *Contribuții la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir*, Memorii. . . t. VIII, Nr. 7, București, Cultural națională, 1928, 14 p.
37. *Medaliile franc-masonilor din Moldova în sec. al XVIII-lea*, în RI, 1928, p. 354—355.

1929

38. Emigrația polonă și revoluția română de la 1848. Studiu și documente, București, Cartea Românească, 1929; 136 p.
39. Miron Costin. Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684), ediție (critică) și traducere de P. P. Panaitescu, Memorii. . . , t. X, Nr. 7, București, Cultura națională, 1929; 130 p.
40. Fundații religioase românești în Galiția, în BCMI, an. XXII, 1929, fasc. 59, p. 1—19.
41. Les relations bulgare-roumaines au moyen âge (a propos d'un livre récent de Mr. P. Moutafchiev), Extrait de la « Revista Aromânească » I, 1929, București, 1929; p. 25.
42. Cuza-Vodă și unitatea națională a românilor, în « Arhiva pentru știința și reforma socială » VIII, 1929, p. 559—569.
43. Congresul internațional de istorie din Oslo, ibidem, p. 497—499.
44. La littérature slavo-roumaine (XVe — XVIIe siècle) et son importance pour l'histoire des littératures slaves, Extras din « Sbornik pracé I Zjezdu slovanských filologu v Praze 1929 », Praga, 1931, 12 p.

1930

45. Călători poloni în Țările Române, Acad. Română, Studii și cercetări, XVII, București, Cultura națională, 1930; 272 p.
46. Povoječna historiografija rumuńska, Extras din « Wiadomości historyczne » (supliment la Kwartalnik historyczny) XLIV, 1930; Lwów, 1930; 20 p.
47. N. Băleescu, Serieri istorice, Clasicii Români Comentati, Craiova, Ed. I, [1930]; Ed. II-a adausă și corectată [1939] Ed. III-a revăzută [f.a.].
48. L'aigle byzantin sur les vêtements des princes roumains au moyen âge, Acad. Română, Bulletin de la Section historique, XVII, 1930, p. 64—67.
49. Influence de la littérature polonaise sur les roumains au XVI et XVII siècle, în volumul « Pamietnik zjazdu naukowego im. Jana Kochanowskiego » Cracovia, 1931, p. 167—175.
50. Cronica moldo-polonă. Extras din RIR, vol. I, fasc. II, 1931; 11 p.

1932

51. Alexandru cel Bun. La cinci sute de ani de la moartea lui, Carte de amintire tipărită de Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, București, 1932; 58 p.
52. Diploma birlădeană din 1134 și hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B. P. Hasdeu, Extras din RIR, vol. II, fasc. II, 1932; 13 p.
53. Influența literară slavă la români, Cu prilejul unui studiu al d-lui I. Bărbulescu, RIR, vol. II, fasc. II, 1932, p. 289—298.
54. A propos des traductions médio-bulgare et roumaine de la chronique de Constantin Manasses în « Actes du III-e Congrès international d'études byzantines », Athènes, 1932, p. 108—109.
55. O scrisoare românească a lui Gavril Movilă către Gaspar Gratiani (1620) în RIR, II, fasc. II, 1932, p. 385—386.

1933

56. Corespondența lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc (1806—1810). Pregătirea eteriei și a renașterii politice românești, București, Cartea Românească, 1933; 125 p.

1934

57. La route commerciale de Pologne a la Mer Noire au moyen âge, Extras din RIR, vol. III fasc. 2—3; București, 1934; 24 p.
58. Petre Rareș și Moscova, Extras din volumul « În memoria lui Vasile Pârvan », București, 1934; 16 p.
59. Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare, Memorii, t. XV, nr. 2, București, 1934, 20 p.
60. Un épisode des relations serbo-roumaines en 1844, în « Revue internationale des études balkaniques », an. I, tom. I, Belgrad, 1934, p. 82—88.
61. Historiografija rumuńska w latach 1930—1933, Extras din « Kwartalnik Historyczny » XLVIII, 1934, Lwow, 1934; 12 p.

62. *Slawistische Forschungen in Rumänien*, în « Slawische Rundschau », Praga, VI, 1934, p. 115—118.
63. *Moartea lui Cornea Brăiloiu, banul Craiovei*, în « Arhivele Olteniei » XI, 1934, p. 352.
64. *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava (30 iulie 1401)* Extras din RIR, vol. IV, 1934, fasc. 1—4 ; București, 1935 ; 15 p.
65. *Doi călători italieni necunoscuți în țările noastre*, Extras din « Studii italiene » I, 1934 ; București, 1935 ; 10 p.

1936

66. *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936 ; p. 177.
67. *Mihai Viteazul*, București, 1936 ; 269 p.
68. *Școala nouă de istorie. Un răspuns*, București, 1936 ; 3 p.
69. *O istorie a Ardealului tradusă de Miron Costin*, Memorii... tom. XVII, Nr. 11, București, 1936 ; 13 p.
70. *Origina lui Petre Cercel*, Extras din « Omagiu profesorului D. Gusti » (Arhiva... ab. XIV, 1936, II), București, (1936) ; 3 p.
71. *Marco pseudo-beizade. Un pretendent la tron în vremea lui Constantin Brîncoveanu*, Extras din « Volumul Omagial pentru frații Alexandru și Ion I. Lapedatu », București, 1936 ; 8

1937

72. *În jurul lui Mihai Viteazul. Răspuns D-lui N. Iorga*, Extras din RIR, vol. VII, fasc. I—II București, 1937 ; 32 p.
73. *Avram Iancu*, în volumul « Figuri revoluționare române. Cinci conferințe ale Universității libere » București, Cartea Românească, 1937 ; p. 25—42.
74. *Minele de aramă ale lui Mircea cel Bătrîn*, Extras din RIR, vol. VII, 1937, București, 1938 ; 12 p.
75. *Biserica Stelea din Tîrgoviște. Note istorice*, Extras din RIR, vol. V—VI (1935—1936) ; București ; 6 p.

1938

76. *Metoda de publicare a documentelor* în RIR, vol. VIII, 1938, p. 339—345.
77. *Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)*, Acad. Rom. Studii și cercetări, XXXII, București, 1938 ; 44 p.
78. *Documentele Țării Românești. I. Documente interne (1369—1490)*, București, 1938 ; 401 p.
79. *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate*, Extras din RF, Nr. 6, iunie 1938 ; București, 1938 ; 20 p.
80. *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării*, Extras din RF, Nr. 8, august 1938 ; București, 1938 ; 14 p.
81. *Liubomir Miletić*, în « Balcania », I, 1938, p. 275—277.
82. *Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea ungurească*, Memorii... t. XX, Nr. 3 ; București, 1938 ; 21 p.

1939

83. *Pribegia lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan Petriceicu și testamentele lor*, Memorii... t. XXI, Nr. 15, București, 1939 ; 60 p.
84. *Un autograf al lui Petru Movilă pe un Tetravanghel al lui Ștefan cel Mare*, Extras din RIR, vol. IX, 1939, București, 1940 ; 7 p.
85. *Octoiul lui Macarie (1510) și originilele tipografiei în Țara Românească*, în « Biserica Ort. Rom. » an. LVII, 1939, p. 525—550.

1940

86. *Der Oktoich des Makarij, 1510, und der Ursprung der Buchdruckerei in der Walachei*, Extras din « Sud-Ost Forschungen », V, 1940, vol. I, München, 1940 ; 24 p.
87. *Die Entwicklung der rumänischen Staatenbildung* în « Leipziger Vierteljahrsschrift für Sud-Ost Europa », IV, 1940, p. 26—37.

88. *Istoria slavilor în românește în secolul al XVII-lea. Cronica lui Gheorghe Brancovici și Sinopsisul de la Kiev*, în RIR, vol. X, 1940, p. 80—129.
89. *Originea populației în Dobrogea Nouă*, București, 1940; 44 p. (acelaș text în versiune germană, franceză, italiană, engleză)

1942

90. *O ediție a operelor lui Nicolae Bălcescu*, Extras din RF, N. 7 iunie 1940; 16 p.
91. *Petru Movilă și românii*, Extras din «Bis. Ort. Rom.» an. LX, 1942, Nr. 9—10, București, 1942; 20 p.
92. *Armata lui Mircea cel Bătrîn*, Extras din CL, an. LXXV, 1942, Nr. 9—10, București, (1942); 12 p.
93. *Mircea l' Ancien et les Tatares*, Extras din RHSEE, XIX₂, 1942; București, 1942; 11 p.

1943

94. *Vlad Țepeș (O problemă psihologică)*, în CL, an. LXXVI, 1943, Nr. 5—6, p. 331—348.
95. *Dimitrie Cantemir*, în CL, an. LXXVI, 1943, Nr. 9—10, p. 581—599.
96. *Rumänische Geschichtsschreibung, 1918—1942*, Extras din «Südost-Forschungen» an. VIII, 1943, p. 69—109; (München 1943) 40 p.
97. *Începuturile literaturii în limba română*, în RF, an. X, Nr. 9, sept. 1943, p. 601—625.

1944

98. «*Perioada slavonă*» la români și ruperea de cultura apusului, Extras din RF, an. XI, Nr. 1, ianuarie 1944, București, 1944; p. 25.
99. *De ce n-au cucerit turcii țările române*, în RF, an. XI, Nr. 5, mai 1944, p. 293—304.
100. *Români și bulgari*, București, 1944; 66 p.
101. *Autenticitatea Învățăturilor lui Neogoe Basarab*, în CL, an. LXXVII, Nr. 7, iulie 1944, p. 733—739.
102. *Mircea cel Bătrîn*, București, Casa Școalelor, 1944; 363 p.
103. *Miron Costin, Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace, Ediție critică, studiu introductiv, note și variante de P. P. Panaitescu*, București, Ed. Fundațiilor, 1944; p. 429. (Și reproducerea textului fără variante, în ediție populară, aceeași editură, Buc. 1944).

1946

104. *Învățăturile lui Neogoe Basarab, Problema autenticității*, Extras din «Balcania» vol. V₁, 1942 (apărut în 1946), București, 1946; 78 p.
105. *Patriarhul Dositei al Ierusalimului și mitropolitul Dositei al Moldovei. Cu prilejul unei scrisori inedite*, Extras din «Bis. Ort. Rom.», an. LXIV, 1946, Nr. 1—3, ian.-martie; București, 1946; 19 p.
106. *O broșură privitoare la Mihai-Viteazul*, în «Arhiva Românească» an. X, 1945—1946; p. 427—430.

1947

107. *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, Editura «Universul», 1947; 257 p. (Cuprinde retipărirea N-urilor: 98, 57, 79, 99, 80, 97, și trei studii inedite: *Problema originii clasei boarești; Numele neamului și al țării noastre; Comunele medievale în principatele române*).
108. *N. Bălcescu, Scrieri sociale*, comentate de P. P. Panaitescu, București, «Vatra», Clasicii noștri comentați, 1947; 196 p.
109. *Nicolae Bălcescu. Istoricul în cadrul Revoluției de la 1848*, în VR, an. I, serie nouă, Nr. 2, 1948, p. 90—104.
110. *Premizele revoluției de la 1848 în Țara Românească*, în VR, an. I, serie nouă, Nr. 7, dec. 1948, p. 168—182.

1948

111. *Mihai Viteazul și Rusia. O scrisoare inedită*, în «Studii», an. I, 1948, Nr. 4, p. 142—148.

1949

112. *Unirea principatelor române*, în VR, II, 1—2, 1949, p. 196—211.
113. *Despre începuturile relațiilor româno-ruse*, în « Studii » an. II, 1949, Nr. 3, p. 95—101.
114. *Relațiile Țării Românești și ale Moldovei cu Ragusa (sec. XV-XVIII)*, în « Studii » an. II, 1949, Nr. 4, p. 105—124.

1950

115. *Influențe semantice latine medievale în limba română*, în SCL, an. I, 1950, Nr. 2, p. 237—243.
116. *Despre legăturile lui Nicolae Milescu Spătarul cu Rusia*, în « Studii » an. III, 1950, Nr. 4, p. 113—120.
117. *Bulgaria în nordul Dunării în veacurile al IX—X-lea*, Extras din « Studii și cercetări de istorie medie » anul I, iulie-dec. 1950 ; București, Edit. Acad. R.P.R., 1950 ; 14 p.

1951

118. (în colaborare), *Inscripția slavă din Dobrogea din anul 943*, în « Studii » an. IV, 1951, nr. 3, p. 122—134.

1952

119. *Ștefan cel Mare văzut de o cronică rusească*, în « Studii » an. V, 1952, Nr. 1, p. 141—144.
120. *Pe marginea folosirii izvoarelor cu privire la supunerea Moldovei la tributul turcesc (1456)*, în « Studii » an. V, 1952, Nr. 3, p. 187—198.

1953

121. *Răscoala țăranilor în Moldova în anii 1563—1564*, în « Studii » an. VI, 1953, Nr. 2, p. 201—213.

1954

122. *Începuturile dreptului scris în limba română*, în « Studii » an. VII, 1954, Nr. 4, p. 215—228.

1955

123. *Contribuții la începuturile tipografiei slave în Țara Românească*, Extras din SCB, vol. I, 1955, București, 1955 ; 6 p.
124. *Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei, Ediție îngrijită, și studiu introductiv indice și glosar de P. P. Panaitescu*, București, ESPLA, 1955 ; Ed. II revăzută, Buc. 1958 (Clasicii români).
125. *Începutul tipografiei în Țara Românească*, în volumul « Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare. (București 15—16 XII. 1955) », București, Edit. Acad. R.P.R., 1957, p. 267—270.

1956

126. *Dreptul de strămutare al țăranilor din Țările Române pînă la mijlocul sec. al XVII-lea*, în SMIM, vol. I, 1956, București, Edit. Acad. R. P. Române, p. 63—122.
127. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*, Extras din « Studii » IX, 1956, Nr. 4, p. 95—115.

1957

128. *Marea adunare a țării, instituție a orînduirii feudale în Țările Române*, Extras din « Studii » an. X, 1957, Nr. 3, p. 153—165.

¹ Numerele 109—123 sînt semnate « Al. Grecu ».

129. *Pripășari și osluhari*, Extras din « Studii și articole de Istorie » vol. II, editat de « Societatea de Științe Istorice și Filologie din R.P.R. » (București) 1957; 10 p.
130. *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, Ed. Științifică, 1957, 559 p. (în colaborare cu V. Costăchel și A. Cazacu).

1958

131. *Les chroniques slaves de Moldavie au XVe siècle*, Extras din Rsl, I, București, 1958, p. 146—168.
132. *Культурные связи румынских государств с Россией в эпоху реформа Петра I-го. Новые данные*. Extras din Rsl, II, București, 1958, p. 235—247.
133. *Legăturile moldo-polone în secolul XV și problema Chilieii*, Extras din Rsl., III, București, 1958, p. 95—115.
134. *Urme din vremea orînduirii feudale în vocabularul limbii române*, în SCL, an. IX, 1958, Nr. 2, p. 159—173.
135. *450 de ani de la prima tipăritură în Țara Românească*, în « Călăuza bibliotecarului », București, an. XI, 1958, Nr. 7, p. 21—23.
136. *Miron Costin, Opere, Ediție critică, cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu*, București, ESPLA, 1958; 527 p.; Ed. II-a, EPL, 1965 (în două volume)
137. *Dimitrie Cantemir. Viața și Opera*, Edit. Acad. R. P. Române, București, 1958; 266 p.

1959

138. *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R., vol. I*, Edit. Acad. R. P. Române, București, 1959; 406 p.
139. *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu*, Edit. Acad. R. P. Române, București, 1959;
140. *Ștefan cel Mare și orașul București*, Extras din « Studii », an. XII, 1959, Nr. 5, p. 9—23.

1960

141. *Lupta comună a Moldovei și Poloniei împotriva cavalerilor teutoni*, Extras din Rsl, IV București, 1960, p. 225—238.
142. *Ștefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din țările vecine*, Extras din SCȘt.-Istorie, Iași, anul XI, fasc. 2, 1960, p. 199—226.
143. *Începuturile scrisurii în limba română*, Extras din SMIM, vol. IV, București, 1960, p. 117—190.
144. *Problema unificării politice a Țărilor Române în epoca feudală*, în volumul « Studii privind Unirea Principatelor » Ed. Acad. R.P.R. București, 1960, p. 55—94.
145. *Letopisețul lui Grigore Ureche și editarea lui*, în LR, an. IX, 1960, Nr. 6, p. 55—62.

1961

146. *Liturghierul lui Macarie (1508) și începuturile tipografiei în Țările Române*, (studiu introductiv la ediția fotografică a *Liturghierului*), Edit. Acad. R.P.R., București, 1961; 48 p.
147. *Tezaurul domnesc. Contribuție la studiul finanțelor feudale din Țara Românească și Moldova*, Extras din « Studii » an. XIV, 1961, Nr. 1, p. 49—86.
148. *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui*, Extras din « Studii » an. XIV, 1961, Nr. 4, p. 895—918.
149. *Miron Costin, Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*. Ediție îngrijită și prefațată de P.P. Panaitescu, [București], EPL, 1961, (Biblioteca pentru toți Nr. 96).

1962

150. *Unirea Principatelor Române, Cuza Vodă și poloniei*, Extras din Rsl, V, 1962, p. 71—84.
151. *Rolul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu în slavistica românească*, Extras din Rsl, VI, 1962, p. 235—248.
152. *Les premiers textes écrits en langue roumaine*, în « Revue roumaine d'histoire » Tom. I, fasc. 2, București, 1962, p. 427—450.
153. *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, Extras din SMIM, vol. V, 1962, p. 195—256.

154. *Începuturile scrisului în limba română. Noi contribuții*, Extras din SCB, vol. V, 1963 p. 107—134 ;
155. *Revoluția română de la 1848 și alianța polonă*, Extras din Rsl, VIII, 1963, p. 59—77.
156. *Învățăturile atribuite lui Neagoe Basarab. O reconsiderare*, Extras din Rsl, VIII, 1963, p. 403—424.
157. **Характерные черты славяно-румынской литературы**. Extras din Rsl, IX, Referate și comunicări prezentate la cel de-al V-lea Congres Internațional al Slaviștilor (Sofia, 17—23. IX. 1963), București, 1963, p. 267—290.

158. *Husitismul și cultura slavonă în Moldova*, Extras din Rsl., X, 1964, p. 275—288.
159. *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orinduirea feudală*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964 ; 282 p.
160. *Introduction à l'histoire roumaine jusqu'en 1918*, Bibliotheca Historica Romaniae, Nr. 5, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, paginile 15—28 (volumul este redactat de un colectiv compus din V. Maciu, Șt. Pascu, Dan Berindei, Miron Constantinescu, P. P. Panaitescu, V. Liveanu).

Colaborări

161. *Documente privind istoria României*, Ed. Acad. R. P. Române, Institutul de istorie, Seria A (Moldova) și B (Țara Românească), secolele XIII—XVII, București, 1950—1957, 22 volume.
162. *Dicționarul Enciclopedic Român*, Editura Politică, vol. I, 1962, vol. II, 1964.
163. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, Edit. Acad. R. P. Române,

Partea a II-a, Capitolul XI: *Cultura în vremea feudalismului dezvoltat (sec. al XIV-lea — prima jumătate a sec. al XVI-lea)*, p. 662—687 și 705—708; *Partea a III-a*, Capitolul VI: *Cultura în a doua jumătate a sec. al XVI-lea*, p. 1019—1034 și 1039—1045.

164. *Istoria României*, vol. III, București, 1964, Edit. Acad. R.P.R., paginile: 3—11; 71—76; 128—144; 157—161; 165—219; 340—343; 358—361; 367—370; 389—394; 433—449
165. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, Editura Acad. R. P. Române,

Partea a II-a. Literatura română în perioada feudală. Capitolele¹: Literatura română în sec. XV—XVI, p. 233—260 (Condițiile sociale, cadrul istoric și cultural; Originile culturii în limba slavonă la români; Circulația manuscriselor slave la români; Începuturile tipografiei în prima jumătate a sec. al XVI-lea; Cultura orănească și școlile). *Literatura română în limba slavonă*, p. 261—275 (Literatura religioasă; Literatura istorică în Moldova); p. 283—293 (Analele Țării Românești; Cronicele lui Mihai Viteazul; Literatura istorică în Transilvania). *Apariția scrisului în limba română*, p. 293—296; 306—314; 316—320. *Literatura română în secolul al XVII-lea*, p. 333; 335—338; 340; 341—343; 347—348; 355—357 (Condițiile istorice, cadrul social-politic-cultural; Tipografiile; Școlile; Pravilele; Hronograful lui Mihail Moxa). *Cronicarii munteni*, p. 414—436; *Nicolas Milescu*, p. 458—464 și 470—471. *Secolul al XVIII-lea (pînă la 1780)* p. 517—521; 524—525; 527—528; (Situația socială și politică în Țara Românească, Moldova; Împrejurările culturale; Școlile; Tipografiile; Bibliotecile). *Stolnicul Constantin Cantacuzino*, p. 559—568; *Radu Grecianu*, p. 568—574 (cu Aurora Ilieș); *Anonimul Brîncovenesc*, p. 575—581; *Radu Popescu*, p. 583—589; *Dimitrie Cantemir*, p. 607—607; *Dumitrache Medelnicerul*, p. 697—701 (cu Aurora Ilieș).

¹ Întrucît, spre deosebire de tratatul *Istoria României* cel de *Istoria literaturii române* nu indică exact paginile ce revin fiecărui colaborator în redactarea diverselor capitole și paragrafe, ne-am adresat Prof. P. P. Panaitescu pentru indicațiile ce urmează.